

Rapport for forprosjektet - Norsk prishistorisk database

Forprosjektets formål og mål

Forprosjektets formål har vært å kartlegge muligheten, og utarbeide en plan, for utvikling av en norsk historisk prisdatabase for tidlig nytid.

Forprosjektets mål har vært å

- Kartlegge hvor det er bevart kildemateriale med lengre prisserier, hvilken form det har og lage utkast til hvordan det kan transkriberes
- Inngå avtaler om kopier av materialet
- Lage elektronisk skisse/ prototype til databaseinfrastruktur
- Utarbeide tidsplan for transkribering
- Kartlegge brukere av materialet innen forskning og formidlingssektorene
- Utarbeide prosjektbeskrivelse for realiseringen av prosjektet Norsk historisk prisdatabase, 1500-1850

Om prosjektgruppen som har gjennomført forprosjektet

Forprosjektet har blitt gjennomført av prosjektgruppen *Historisk infrastruktur*. Arbeidet har vært ledet av historiker Ragnhild Hutchison. Gruppen har ellers bestått av IT-rådgiver Jon Christian Brekke og prosjektrådgiver Amund Pedersen. Gruppen har høsten 2015 hospitert hos Norsk lokalhistorisk institutt, og der fått administrativ bistand.

Gruppens særlige ekspertise er utvikling av databaser for historisk materiale, utarbeidelse av nettsted for formidling, samt utarbeidelse av undervisningsopplegg for videregående skole. Dette har bl.a resultert i nettstedet *Historiske toll- og skipsanløpslister* (se: <http://toll.lokalhistorie.no/>). Gruppens kompetanse ligger således innen "digital humaniora" (digital humanities), "big data" analyser av historiske materiale, samt og utvikling og ledelse av prosjekt innen dette.

Forprosjektets funn:

Forprosjektets funn oppsummeres nedenfor, under hvert enkelt mål.

- **Kartlegge hvor det er kildemateriale med lengre prisserier, hvilken form det har og lage utkast til hvordan det kan transkriberes**

Prosjektgruppen har undersøkt arkiv i Riksarkivet, Statsarkivene i Oslo, Bergen, Trondheim, Agder og Kongsberg, samt hatt telefonisk og e-postkontakt med andre statsarkiv. I tillegg har byarkiv, Nasjonalbiblioteket, universitetsbibliotek og flere museum blitt besøkt eller kontaktet. Også trykte kildeutgivelser har blitt konsultert. En detaljert liste over alle arkivene som prosjektet har gått gjennom er lagt ved (vedlegg 1)

Arbeidet har gjort det mulig å kartlegge hvor det er bevart priser og prisserier både av lengre og kortere varighet. Det har også blitt klart at arkivene som prismaterialet er bevart i kan deles inn i tre typer: priskuranter, regnskap og "andre". Ved innhenting av priser fra arkivene vil disse kreve to ulike arbeidsmåter og databaser.

Priskuranter:

Priskuranter var månedlige snittpriser notert for et utvalg sentrale varer av byenes magistrater. For Norge er det bevart månedlige priskuranter for 15 tollsteder for årene 1736 til 1765. Hoveddelen av disse er på Østlandet. I tillegg er det bevart priskuranter for Bergen for 1766 til 1791, samt proviantkuranter for Røros kobberverks provianthus fra 1736 til 1812. For Fritzø er det bevart priskuranter fra 1743 til 1795. Det er noen lakuner i de enkelte tollstedenes priskuranter, men disse utgjør bare små mangler. I snitt er det notert eller bevart priser for om lag 8 til 10 av månedene for hvert av årene. Listen inneholder for hvert tollsted i snitt 20 varer. Priskurantene for Bergen og kobberverket Røros skiller seg ut ved at de har mange flere varer, men er halvårslige. På bergverket på Kongsberg var det ikke kuranter, men det vil være mulig å finne provianttakser for perioden 1680 til 1770 i verkets korrespondanse, samt priser for tiden før og etter dette i verkets regnskaper.

Forslag til transkribering:

Priskurantene lar seg relativt enkelt transkribere fordi det er de samme varene som går igjen over tid. Bare noen få varer kommer til eller blir byttet ut gjennom perioden, og disse kan enkelt tilpasses i databaseoppsettet. Forprosjektet anbefaler derfor at alle varene som er ført opp i byenes priskuranter, transkriberes.

Regnskap

Priser er også naturlig nok å finne i regnskap. Mengden institusjons- og kjøpmannsregnskap som er bevart er stort, og forprosjektet har bare hatt mulighet til å gå gjennom et utvalg.

I lys av anvendelighet for en historisk prisdatabase kan regnskapene i arkivene deles inn i to kategorier: institusjonsregnskap og kjøpmannsregnskap. Begge kategoriene noterer prisene betalt ved tidspunktet kjøpet ble gjort.

Institusjonsregnskapene er regnskap fra statlige institusjoner som militæret, lensadministrasjonen, kirken, hospitaler eller fattighus. Disse kan i noen tilfeller strekke seg over lang tid, men kan variere i detaljrikdom. I mange tilfeller er enkeltinnkjøp av varer enten samlet i en større, samlet sum. I noen arkiver er det likevel mulig å hente ut priser på enkeltvarer. Institusjonsregnskapene dekker i noen tilfeller 1500- og 1600-tallet. Flere av disse er tidligere publisert og en del også tilgjengelig digitalt.

Kjøpmannsregnskap er regnskap som er bevart etter private kjøpmenn. Det er særlig kontobøkene i kjøpmannsregnskapene som har vist seg å ha potensiale da disse detaljerer kjøpstransaksjoner mellom kjøpmann og kunde. Dessverre er det få slike kjøpmannsregnskap bevart i norske arkiv. Tidsmessig strekker de seg ofte heller ikke over mange år; ofte bare to til tre, på det meste kanskje 10 til 15. Vedlegg 4 gir en detaljert oversikt over hvilke steder og år kjøpmannsregnskapene dekker.

Nordlandshandelsarkivet skal gis særskilt merknad. Hele arkivet er innlemmet i Norsk dokumentarv. Arkivet inneholder kjøpmannsregnskap for årene 1705-1890 og forteller om prisen som nordlandsfarerne fikk for fisken, samt betalte for varer på Bryggen i Bergen. Materialet er stort og unikt.

Både institusjonsregnskap og kjøpmannsregnskap vil kunne bidra med viktig prisdata til en historisk prisdatabase. For 1500- og 1600-tallet vil særlig institusjonsregnskap fra denne tiden være en viktig kilde, siden priskurantene ikke går så langt tilbake. Både institusjonsregnskap og kjøpmannsregnskap vil videre tilføre større nøyaktighet til det statistiske materialet.

I begge kategoriene regnskap er det likevel en utfordring at utvalget og mengden varierer, samt antallet pristransaksjoner kan være svært stort, og gjøre transkriberingsarbeidet uoversiktlig og utfordrende.

Forslag til transkribering

Forprosjektet anser at den mest realiserbare måten å hente ut prisdata fra regnskapene på vil være å velge ut et mindre utvalg varer. Det anbefales derfor at det velges ut 10 til 15 varer som også forekommer i priskurantene, og at bare disse transkriberes fra regnskapene .

Dersom det ikke er mulig å gjennomgå Nordlandshandelarkivet, vil en mulig erstatning være å transkribere prisene som andre har hentet ut av Nordlandsarkivet. Det gjelder særlig to samtidige manuskript som detaljerer fiskepriser fra 1611 til slutten av 1700-tallet, samt i Statsarkivar Kiils privatarkiv.¹ En del av prisene fra Nordlandshandelen er også tilgjengelig i Wedervangarkivet på Norges Handelshøyskole. Dette vil til dels være mulig å hente frem fra Prof. Ola Gryttens prisdatabase.

Andre

Forprosjektet har også sett på andre kilder som kan inneholde priser. Disse er:

Aviser

Norske aviser er digitalisert av Nasjonalbiblioteket. De dekker aviser publisert tilbake til 1763. Avisene trykket både lokale priskuranter og averterte priser fra lokale kjøpmenn. Priser hentet fra avisene vil reflektere markedsprisen på gitt dato. Digitaliseringen muliggjør søk på varenavn, og slik også rask identifisering av priser som kan transkriberes inn i databasen.

Forslag til transkribering

For å begrense arbeidet foreslås bruk av det samme utvalget av varer fra avisene som for regnskapene. Prisene fra avisene vil bli ført inn i databasen på samme måte som priser fra regnskap.

Historikerens privatarkiv

Forprosjektet er ikke de første som har sett verdien av priser. Flere historikere og andre forskere har opp gjennom de siste hundre årene vært interessert, og også gjort sammenstillinger av priser. Prisene er ofte blitt brukt i deres forskning, men ofte bare med resultatene av analysene, ikke rådataene. Hvis historikeren er avdød, er rådataene er ofte bevart i privatarkiv, er de nålevende er de å finne hos den enkelte.

¹ Det nyttige Selskab i Bergen, *Oekonomisk betragtning over Rundfisks Virkning paa Rumsdalen og Betragtninger om den Rumsdalske og Syndmørske Rundfisk*, hefte 1, Bergen, Bergen, 1775, ; SAT, Privatarkiv nr: 333, Alf Kiil

Av nålevende historikere har forprosjektet vært i kontakt med Ola H. Grytten og Jan-Tore Klovland ved Handelshøgskolen, samt John Herstad, tidligere Riksarkivar, om å få tilgang til deres rådata på priser som de har brukt i sin forskning. Ola H. Gryttens priser strekker seg fra siste halvdel av 1700-tallet, og frem til 1920 og er hentet fra Wedervangarkivet. De bare bevart i behandlet form, men er mulig å konvertere inn i prosjektets database. Med ekstra ressurser vil det likevel være best å transkribere disse på nytt. Med inkludering av Gryttens priser vil databasen kunne utvides til 1920. Jan Tore Klovlands database er mulig å konvertere inn i prosjektets database. Den består av priskuranter fra Bergen fra 1777 til 1887. John Herstads privatarkiv har årlige priser på kornvarer for perioden 1735-88 særlig hentet fra domkapitlene. Disse er elektronisk, og mulig å konvertere til databasene som forprosjektet har utviklet.

Av privatarkiv etter historikere er særlig Alf Kiil, tidligere statsarkivar i Trondheim interesse. Dette inneholder en sammenstilling av fiskepriser som nordlandsbøndene fikk betalt i Bergen fra 1611 til 1830-tallet. Kiils materiale vil kunne supplere, eventuelt erstatte transkribering av priser fra Nordlandshandelsarkivet. Prismaterialet er i papirformat, notert som lister, og vil raskt la seg gjøre å transkribere.

Forslag til transkribering:

Nålevende historikers materiale er i excellfiler eller csv. filer. Disse vil kunne konverteres og legges inn i databasen.

Der historikernes priser er notert på papir, vil det være nødvendig å transkribere disse inn i databasen. Det anbefales da samme måte som for regnskapene.

Gjennom inkludering av Ola Gryttens database fra Wedervangarkivet vil databasen kunne utvides frem til 1920. Disse prisene er behandlet, men rådataene er mulig å rekonstruere. Det anbefales likevel å gjen-transkribere prisene fra Wedervangarkivet. Prismaterialet er alt klargjort for transkribering, og dette antas å ta om lag 3 månedersverk.

Tollarkivene

I Generaltollkammerets arkiv har de summariske varelistene i mange tilfeller verdier som gjør det mulig å regne ut prisen på varene som ble ført inn eller ut av tollstedet. Prosjektet *Historiske toll- og skipsanløpslister* har utviklet en oversikt over disse.

Forslag til transkribering

Prosjektet *Historiske toll- og skipsanløpslister* har laget sin prisoversikt slik at prisene enkelt kan legges inn i en historisk prisdatabase.

Skifter og auksjoner

I skifter og auksjoner er det også notert mange priser. Skifter er digitalt tilgjengelig gjennom digitalarkivet.no. Auksjonsprotokoller er enda ikke scannet. Utfordringen med skiftene og auksjonene er at prisene ikke er nypris, siden varene i skiftene som oftest er brukte. Dette gjør bruk av priser fra skifter vanskelig. Det er videre et problem at historisk viktige varegrupper som matvarer ofte er utelatt fra skiftene. De samme kildemessige utfordringene er knyttet til auksjonsmaterialet. Unntaket er skifter eller auksjoner etter kjøpmenn, der varebeholdningen også ble ført. Det er likevel svært arbeidskrevende å identifisere slike blant mengden av andre skifter og auksjoner.

Forslag til transkribering

Forprosjektet anser skifter og auksjonsmaterialet generelt som svært arbeidskrevende og lite hensiktsmessig å hente priser fra. Forprosjektet anbefaler derfor at det ikke prioriteres å transkribere priser til en historisk prisdatabase fra disse.

- Inngå avtaler om kopier av materialet

Forprosjektet har kommet til enighet med Riksarkivet om at de bistår med digitalisering av materiale etter avtale. Dette vil først og fremst gjelde det som ligger i Riksarkivet og Statsarkivene. De skannede arkivene vil da gjøres tilgjengelig på digitalarkivet, og lenkes til fra databasen. Dette vil sikre etterprøvbarhet for brukerne. En positiv sideeffekt er at det vil sikre at digitaliseringen vil sikre at arkivet i sin helhet blir lettere tilgjengelig for publikum.

Arkiv som Riksarkivet ikke har mulighet til å digitalisere vil bli fotografert av prosjektet. Disse vil gjøres tilgjengelig på Google Pictures, og lenkes til fra databasen. Dette har fungert godt som reserveløsning for prosjektet Historiske toll- og skipsanløpslister.

- Lage elektronisk skisse/ prototype til databaseinfrastruktur

Forprosjektet har laget fungerende førsteutkast til databaser for transkribering av priser fra priskuranter og regnskap. Med utgangspunkt i disse har det vært mulig å gjennomføre prøve-transkriberinger som tillater tidsestimat og tidsplaner for transkribering av de ulike kildetyperne inn i databasene.

At forprosjektet har hatt mulighet til å utvikle skisse til databasene, betyr at mye tid spares på databaseutvikling i et hovedprosjekt. Arbeidet som nå gjenstår med databasene, er primært å tilrettelegge for brukernes statistisk behandling, samt annen analyse. Utkastet til databaser er laget slik at de er kompatible med varedata i de historiske Toll- og skipsanløpslistene.

Databasen skal integreres i et nettsted som formidler både historien som prisene forteller om samfunn og naturutvikling, men også hvordan publikum selv kan bruke dem. Disse skal integreres med lokalhistoriewiki for å tilrettelegge for at publikum og forskeres funn fra arbeid med den prishistoriske databasen enkelt kan publiseres.

Databasen og nettstedet skal legges til Norsk lokalhistorisk institutt slik at drift og bevaring av materialet sikres for fremtiden.

For å sikre etterrettelighet skal lenke til den digitaliserte originalkilden gjøres tilgjengelig sammen med det transkriberte i databasen.

Se vedlegg 2 for eksempel på hvordan interface for transkriberingen ser ut.

- Utarbeide tidsplan for transkribering

Forprosjektet foreslår følgende tidsplan for gjennomføringen av en historisk prisdatabase 1500-1800.

Aktivitet	Tidsbruk	Merknad
Utvikling av database, analyseverktøy, nettsted og tilpassing av elektroniske arkiv	4 måned	
Transkribering av priskuranter	6 måneder	
Transkribering av regnskap (institusjonsregnskap, kjøpmannsregnskap og andre)	4 måneder	
Gjen-transkribering av Ola Gryttens Wedervangarkiv	3 måneder	Materialet er alt klargjort for transkribering
Prosjektledelse og formidling på nettsted	3 måneder	

Forprosjektet anbefaler at arbeidet med en historisk prisdatabase 1500-1850 gjennomføres i løpet av en 12 måneders periode.

Se vedlegg 3 for forslag på tidsplan og milepælsoversikt.

- Kartlegge brukere av materialet innen forskning og formidlingssektorene

En historisk prisdatabase vil være av stor nytte for et bredt spekter av grupper. (se også Vedlegg 4 Interessentanalyse)

Skole og undervisning:

Gjennom undervisningsopplegg som bruker prisbasen vil det være mulig å gjennomføre tverrfaglige undervisningsopplegg mellom historie og matematikk. Prosjektet har sondert muligheten for å lage undervisningsopplegg som kan gjøres tilgjengelig for landets videregående skoler gjennom nettportalen ndla.no

Brede publikum:

Norge har en historieinteressert befolkning. Dette har store seertall i bl.a. Anno vist. En prisdatabase med et nettsted som formidler hva prisene forteller om historie, samfunn og naturmiljø i Norge fra 1500 til 1850 vil støtte opp under denne interessen.

Tilknytningen til Norsk lokalhistorisk institutt sikrer kobling til de lokalhistoriske miljøene i Norge, og dermed også en sentral brukergruppe. Ved å knytte seg til lokalhistoriewiki tilrettelegges det for at lokalhistoriske foreninger og interesserte kan dele sine funn fra arbeid med den prishistoriske databasen.

Museer og kulturformidlere:

Tilbakemelding fra museer og kulturformidlere på prisene som er gjort tilgjengelig fra tollmaterialet, viser at disse er av stor nytte. Med prisene er det mulig å gi særlig skoleelever, men også annet publikum et konkret forhold til verdiene på varer i fortiden. Dette gjør det lettere for publikum å forholde seg til historien og hvordan det kan ha vært å leve i det førindustrielle Norge. Med en prisdatabase vil det være mulig å gå

lengre tilbake i tid enn det knippe av år på slutten av 1700-tallet som tollistene har materiale for.

Forskere:

Kulturforskere vil kunne bruke priser til å få ny innsikt i levekår og økonomiske drivkrefter bak kulturelle endringer. Priser er videre viktig indikatorer på verdsetting av varer og menneskelige aktiviteter i samfunnet.

Økonomer og økonomiske historikere vil kunne ha nytte av en historisk prisdatabase for å få ny og økt innsikt i økonomiske prosesser bakover i tid. Blant temaene en slik database kan brukes til er undersøkelser av endringer i levekår knyttet til prisen på matvarer, men også av kjøpekraft. Det vil også være mulig å gjøre undersøkelser knyttet til graden av økonomisk integrering mellom de norske regioner, også med steder i utlandet med tilsvarende prisserier. Dette vil gi innsikt i økonomisk integrasjon både mellom de norske regionene, og internasjonalt, og slik gi innsikt i de tidlige skrittene mot et verdensmarked.

Også innen naturfagene er det etterspørsel etter en historisk prisdatabase. Forskningsmiljøer knyttet til både flora og fauna har benyttet materialet gjort tilgjengelig av databasen *Historiske toll- og skipsanløpslister*. For å fullt dra nytte av det historiske materialet vil det være nyttig også for dem med en historisk prisdatabase som kan sette verdien av floraen og faunaen de studerer i et større samfunnsperspektiv, og slik få bedre forståelse av den historiske utbredelsen av artene, som også er viktig for å forstå dagens og fremtidens utfordringer.

- Utarbeide prosjektbeskrivelse for realiseringen av prosjektet Norsk historisk prisdatabase, 1500-1850

Forprosjektet har ledet til utviklingen av prosjektbeskrivelse for prosjektet Prishistorisk database 1500-1800/1920. Prosjektbeskrivelsen skal nyttes som utgangspunkt for søknader for finansiering fra offentlige og private institusjoner.

Forprosjektets anbefaling:

Forprosjektet foreslår å utvikle en prishistorisk database fra 1500 til 1800/1920.

For å realisere en prishistorisk database for 1500-1800 anbefaler forprosjektet å transkribere priser fra samtlige bevarte priskuranter, samt priser for et utvalg på 10 til 20 varer fra institusjons og kjøpmannsregnskap, samt aviser. For perioden 1800 til 1920 foreslås det å inkorporere Ola H. Gryttens Wedervangarkiv.

Forprosjektet estimerer en tidsbruk på 4 månedsverk til utvikling av databasen og analyseverktøy og inkorporering av private elektroniske prisserier, 13 månedsverk til transkribering og 3 månedsverk til prosjektledelse og formidling.

Det anbefales at arbeidet med en prishistorisk database 1500-1850 blir gjennomført i løpet av en 12 måneders periode.

Vedlegg 1: Arkivoversikt

Vedlegg 2: Transkriberingsinterface

Vedlegg 3: Tidsplan og milepæler

Vedlegg 4: Interessentanalyse